प्राकृतप्रकाशवृत्तिः प्राकृतरूपसंग्रह

५३८

पत्राणि २२

प्राकृतवृत्तिः पत्र १

प्रा॰
सू॰
१

ॐ नमः सरस्वत्यै ॐ जयति मदमुदितमधुकरमधुररणिताकलितकणितापांगः करवि(द्वि)गलितगंडस्कं
दविनोदस्खलितो गणाधिपतिः वररुचिविरचितप्राकृतलक्षणसूत्राणि लक्ष्यमार्गेण बुद्धा चकार वृ
त्तिं संक्षिप्तां भामहः स्पष्टां आदेरतः अधिकारोयं यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामः आदेरतः स्था
नेतद्भवतीत्येवं वेदितव्यं आदेरित्येतदापरिच्छेदसमाप्तेः अत इति च आकारविधानात् आस
मृद्ध्यादिषु वा समृद्धि इत्येवमादिषु आदेरकारस्याकारो वा भवति समिद्धी सामिद्धी पअडं पा
अडं अहिजाई आहिजाई मणंसिणी माणंसिणी पडिवआ पाडिवआ सरिच्छं सारिच्छं पडि
सिद्धी पाडिसिद्धी पसुत्तं पासुत्तं पसिद्धी पासिद्धी अस्सो आस्सो समृद्धि प्रकट अभिजाति म
नस्विनी प्रतिपत् सदृक्ष प्रतिसिद्धि प्रसुप्त प्रसिद्धि अश्व इत्याकृतिगणोयं इदीषत्पक्वस्व
प्नवेतसव्यजनमृदंगांगारेषु ईषदादिषु शब्देषु आदेरतः स्थाने इकारादेशो भवति वेति निवृत्तं।
ईसि पिक्कं सिविणो वेडसो विअणं मइंगो इंगालो लोपोरण्ये अरण्यशब्दस्यादेरतो लोपो भ
वति रण्णं एच्छय्यादिषु शय्या इत्येवमादिषु शब्देषु आदेरतः स्थाने एकारादेशो भवति से
ज्जा सुंदेरं उक्केरो तेरहो अच्छेरं पेरंतं वल्ली शय्या सौंद उत्कर त्रयोदश आश्चर्य पर्यन्त वल्ली

णाण्याओवदरेदेन वदरशब्देदकारेणामहादेशन॥ इवतिवोरं मयूरमयूखयोर्वाद्या मयूरमऊ
खइत्येतयोर्यः शब्देनसहादेशन ओऽंहंवाभवति मोरोमऊरो मोहोवामऊहो। चतुर्थीचतुर्द
शीपोर्णमास्यना चतुर्थीचतुर्दशीपोर्णमास्यना महादेशन उद्भवति वाचोथी चउत्थी चोद्दही चउद्दही
ग्रदातोयथादिषुवा अतइतिनिवृत्तं यथाइत्येवमादिषु आतस्थाने अकारादेशोवाभवति ज
ह जहा तहतहा पअरो पआरो पतग्गं पातग्गं तलवेन्तं तालवेन्तं इकव्वेग्गं उकव्वाग्गं चम
रं चामरं पहारोपहारो चडूहूवा उत्तवाग्मी दवाग्गी खदग्गं खाडग्गं संठविग्गं संठाविग्गं हलि
त हालित यथागण्या प्रस्तारप्राकृततालवृन्त नवात चामरप्रहारचंडदावाग्नि खादित संस्था
पित हालिक इत्यादादिषु सदाइत्येवमादिषु इकारस्य एकारोभवति वायियेणिदामेहा मि
न्दूरं सेंन्दूरं धाम्मिलं धाम्मिल्लं विहुवे हुपिंडं पक्कं पिंडं निद्राम्निन्हर धाम्मिल विस्मापिष्ट समग्र
हणे संयोगपरस्यापलत्तणा इअतिथिहरिद्रापृथिवीषु यथादिषु शाहेषु इकारस्याकारो
भवति पहलहाण्डहेइइतेसूः पदहे पलाहा विनियामस्य यलकारस्य इकारस्य अकारा
देशोभवति इत्यग्रहणाद्याणि इअविअसंतीनचिरं यदा हेरितिवचनादेहनभवति पिन

प्रा॰
प्र॰
१
२

ति उ॰ इत्वत्सप्तमिकयोः इत्वसप्तमिकइत्येतयोः इतः तत्वं भवति उच्छू विंचुअ उ॰ वाद्विधाकृतः।
कृतः प्रयोगो द्विधाशब्दस्य ओकारो भवति सकारे कृते च द्विधाकृतं दोहा इत्थं उत्थं इत्कारा ओक्खव
ले उन्मूहले ओमयूखादिषु मयूख इत्येवमादिषु आदेरतः स्थाने आकारो भवति मऊरे मऊखेव
दअंगहइ उवहितिलोमो ओमल्हं अवरि मऊरमऊलगुरुगुर्वीपुपिहिरमोऊमालडपरि इत्युरु
षेरोः पुरुषाह्वयोरेरुत्तमस्य उकारस्य इकारो भवति पुरिसो तहत्तोमयूके मयूकशब्दे ऊकारस्य ऊका
रो भवति मऊरे अवहूकूगलेवालिसिहिलं इगलशब्दे ऊकारस्य अकारो भवति तत्सन्नियोगेन च
लकारस्य द्वित्वं इअलं इक्लं पमपरे नपुरुशब्दे ऊकारस्य एकारो भवति णेउरो इत्येतेन ओदेरु
कारस्य अकारो भवति उणवाणाम ओकं अवडो वमहो वाणा वाणामत्तकत्तवृद्धवृषभऋषभमृणालादि
ऋणादिशब्दे ऋषो स्यादेः ऋकारस्य इकारो भवति इसो विसो गिसी मिटी दिट्ठी सिंगारो मि
अंको भिंगो हि किसी अ अ वि धू हो विहिओ किसरा किसा विच्छू उा सिआलो किइ कीर्ती कि
मो किधा ऋषि रसि रिसि इसि अंमारमृगांक हे गभंगार रूढादिषु हासिहेरि न कसराक
णाव सिकमसगाल कलि सलि कृषि किया इहत्तादिषु ऋतइत्येवमादिषु ओदेऋत उकारो भ

भवति उडू मणालो पुहई वंदावणं पाउसो पाउओ विउदं संवुदं णिव्वुदो णिव्वुदी परहुओ माउओ जामा
उओ ऋतुमृणालपृथिवीवृन्दावनप्रावृट्प्रवृत्ति विवृतसंवृतनिवृत्तनिवृत्तिपरभृतमातृक जा
मातृकाः ऋतुः वर्णान्तरयुक्तस्यादेः ऋकारस्य रिकारो भवति यरिसो तारिसो सरिसो केरिसो
वृक्षे वेन रुर्वा वृक्षशब्दे वकारेण सह ऋकारस्य रुकारो वा भवति रुक्खो वच्छो व्यवस्थितविभा।
षाविज्ञानात् ऋत्वपेते न भवति ऋत्वपेते नित्यमेव भवति ऌतः क्लृप्त इलिः क्लृप्तशब्दे ऌकारस्य इ
लि इत्ययमादेशो भवति किलित्तं लित्तं तदेवमादेशेनातिविधानात् ऌकारे ऋकारवल्लकारो भव
तः एत इद्वेदनादेवरयोः वेदनादेवरयोरेकारस्य इकारो भवति विअणा दिअरो वा ग्रह
णान्नृत्तेः क्वचिन्न वेअणा देअरो ऐत एत् ऐकारस्य एकारो भवति सेलो सेसो शैलशेषे एरा
वणो केलासो तेलोक्कं दैत्यादिष्वइ दैत्यादिष्वैकारस्य अइ इत्ययमादेशो भवति दइच्चो वइत्तो भइर
वो सइरं वइरं वइदेसो वइदेहो कइअवो वइसाहो वइसिओ वइसंपाअणो दैत्य चैत्र भैरव स्वैर वै
र वैदेश वैदेह कैतव वैशाख वैशिक वैशंपायन इत्येवमादयः दैवे वा दैवशब्दे ऐकारस्य अइ
मादेशो भवति वा दइवं देव्वं अनादेशपक्षे नीडादित्वाद्द्वित्वं इत्येत्वे सेलवशब्दे ऐकारस्य

प्रा॰
वृ॰
१
3

इकारो भवति सिंधवं ईद्धैर्ये धैर्यशब्दे ऐकारस्य ईकारो भवति धीरं उतोह्रा अकोटेकस्य वा अ
कोष्ठशब्दे ऊकारस्य अकारो भवति तत्स्तियोगे वकाकारस्य वत्वे पवन्नो ऊत ऊत ऊकारस्या
द्दोकारो भवति कोष्माई ज्ञोह्वणी कोह्नंडा तंभी पौरादिषु अउः पौर इत्येवमादिषु औकारस्य अ
उ इत्ययमादेशो भवति पउरो कउरवे पउरुसो कौशली विकल्पः कोसलो कउसलो पौरव कौ
रव पौरुष कौशल आकृतिगणोऽयं आच्च गौरवे गौरवशब्दे औकारस्य आकारो भवति वकारा
त अउत्वं च गारवं गउरवं उत्सौन्दर्यादिषु सौन्दर्य इत्येवमादिषु औकारस्य उकारो भवति सुंदेरो
सुंजाअणो सुंडो कुच्छेअअं दुवारिओ सौन्दर्य मौञ्जायन शौण्ड कौक्षेय दौवारिकादयः इति भा
महविरचितायां प्राकृतप्रकाशवृत्तौ प्रथमः परिच्छेदः अयुक्तस्यानादौ अधिकारोऽयं यदि ऊ
र्ध्वमनुक्रमिष्यामः तदयुक्तस्य अजन्तस्यानादौ वर्तमानस्य कार्यं भवति तोयं वनेदिनश्चेवद्दान्तिकादीनां
लोपः मतद्दे अयुक्तस्येति किं अक्को अक्को अनादाविति किं कमले अयुक्तस्येत्यापरिच्छेदस
माप्तेः अनादाविति आत्वकारविधानात् कगचजतदपयवां प्रायो लोपः कादीनां नवानां
वर्णानां अयुक्तानामनादौ वर्तमानानां प्रायो बाहुल्येन लोपो भवति कस्यतावत् मउलं गस्य।

१

साग्रहेण ॥ ग्रहो वस्य वग्रहणं मृइङ्गस्यना डोरग्रहं तस्य कग्राविग्राणं दृस्यग ग्राम डोपस्य कईवित
लं हृडरिसो पुरिसइति यद्यपित्वरपदस्यापि पुरुषस्य पुरुषशब्दस्यादित्तत्यापि लोपो भवतीत्यने
नत्तापइति हृतिक्रुयथा उन्नरपदादिरनादिरेव भवतीति यमुनायां ॥ यत्र श्रुतिसुखमस्ति तत्र
न भवत्येवतेन मृदङ्गस्य मेपि आयागमने सद्भावमर्धजले अतलमादरो अपारे अनेसा सवाङ्गमा
णे अयुक्तस्येत्येव संक्रामणो अनादावित्येव कालो गग्राणं यमुनमस्य यमुनाशब्दे मकारस्य लो
पो भवति जउणा ॥ स्फटिकनिकषचिकुरेषु कस्य हः अनादावित्यनुवर्तते अनादौ स्फटि
कनिकष चिकुरेषु ककारस्य हकारो भवति लोपापवादः फलिहो णिहसो चिहुरो शीकरे
भः शीकरशब्दे ककारस्य भकारो भवति शीभरो चन्द्रिकायां मः चन्द्रिकाशब्दे ककारस्य म
कारो भवति चन्दिमा ऋत्वादिषु तो दः ऋतु इत्येवमादिषु तकारस्य दकारो भवति उदू रअदं
आअदो णिव्वुदी आउदी संवुदी सुइदी आइदी हदो संजदो विउदं संजादो सम्पदि पडिवत्ती
ऋत रजत आगत निर्वृति आवृति संवृति आकृति हत संयत विवृत संयात संप्रति प्रतिपत्ति
इत्यादि प्रतिसरवेतसपताकासु डः एतेषु तकारस्य डकारो भवति लोपापवादः पडिसरो

प्रा॰ टी॰ ५

५

वेडिसो पडाआ वसतिभरतयोर्हः एतयोस्तकारस्य हकारो भवति वसही भरहो गर्भिते णः
गर्भितशब्दे तकारस्य णकारो भवति गब्भिणो ऐरावते च ऐरावतशब्दे तकारस्य णकारो भव
ति एरावणो प्रदीप्तकदंबदोहदेषु लः एषु दस्य लकारो भवति पलित्ते कलंबो दोहलो ग
द्गदे रः गद्गदशब्दे दकारस्य रेफो भवति गग्गरो संख्यायां च संख्यावाचिनि यो दकारस्तस्य
रेफो भवति एआरह बारह तेरह पो वः पस्यायुक्तस्यानादिवर्तिनो वकारादेशो भवति सा
वो सवहो उलवो प्रायोग्रहणाद्यत्र लोपो भवति न त्रायं विधिः आपीडे मः आपीडशब्दे पस्य
मकारो भवति आमेलो उत्तरीयानीययोर्यस्य ज्जो वा उत्तरीयशब्दे अनीयप्रत्ययान्ते च यस्य
ज्जो वा भवति उत्तरीअं उत्तरिज्जं रमणीअं रमणिज्जं छायायां हः छायाशब्दे यकारस्य हकारो
भवति छाहा कबंधे वो मः कबंधशब्दे बकारस्य मकारो भवति कमन्धो टो डः टस्याना
दिवर्तिनो डकारो भवति णडो विडवो सटाशकटकैटभेषु ढः एतेषु टकारस्य ढकारो भव
ति डापवादः सढा सअढो केढवो प्रायिकं चैतत् स्फटिके लः स्फटिकशब्दे टकारस्य लो
यो भवति फलहो डस्य च डस्यायुक्तस्यानादिभूतस्य लकारो भवति बालिमं तलाअं वलल

५

ही प्रायग्रहणेव सादिसं तिविशेषो बोढः एषामयुक्तस्यानादिभूतस्य ढकारो भवति सढं जढरं क
ढोरं ग्रंकोठे ल्लः ग्रंकोठशब्दे ठकारस्य ल्लो भवति ग्रंकोल्लो ग्रंकोल्लः इति केचित् फो भः फ
कारस्य भकारो भवति सेभा से भालि ग्रामभरी सभले खघथधभां खादीनां पंचानां ग्रयुक्ताना
ग्रनादिस्थानां हकारो भवति लिमुहं हे मेहे मेहला वसमे होज्जह णा पयस्स ग्रहणाहा णाय
णाहः सवाहो राहारो बाहिरो साहणो भरह महा दामहो प्रायग्रहणेनैव तेन पङ्कलोपलं चनेवं पतो
हरिव इणसर्वइत्युदाहरणानि ग्रधीरो ग्रधुना तबल वा भावो इत्यादि प्रथमशिथिलनिषधे
षु ढः एतेषु थधयोर्ढकारो भवति पढमो सिढिलो निसढो कैटभे वः कैटभे भकारस्य वकारो
भवति केढवो हरिद्रादीनां रो लः हरिद्रादीनां रेफस्यायुक्तस्यानादिवर्तिनो लकारो भवति
हलद्दा चलनो मुहलो जहिट्ठिलो जहिट्ठिलो सो ग्रमालो कलुनं ग्रंगुला इंगालो चिलादो फलिहा
फलिहो हरिद्रा चरण मुखर युधिष्ठिर सकुमार करुण ग्रंगुरी ग्रंगार किरात परिखा परिघ ग्रादे
र्यो जः ग्रनादेरिति निवृत्तं ग्रादिभूतस्य यस्य जो भवति जट्ठी जटी जसो जक्खो यष्ट्यां लः यष्टि
शब्दे यकारस्यादेः लकारो भवति लट्ठी लटी किराते चः किरातशब्दे ग्रादेर्वर्णस्य चो भव

प्रा० द्वि० ५

5

ति चलादो। कुब्जे खः। कुब्जशब्दे आदेर्वर्णस्य खकारो भवति खुज्जो। दोलादंडदशनेषु डः। एषामादेर्व
र्णस्य डकारो भवति डोला डंडो डसणं। परुषपरिघपरिखासु फः। एषामादेः फकारो भवति फरुसो फ
लिहो फलिहा। बिसिन्यां भः। बिसिनीशब्दे आदेर्भकारो भवति भिसिणी स्त्रीलिंगनिर्देशादन्यत्र न
भवति बिसं। मन्मथे वः। मन्मथशब्दे आदेर्वकारो भवति वम्महो। लाहले णः। लाहलशब्दे आदे
र्णकारो भवति णाहले। षट्शावकसप्तपर्णानामादेश्छः। षष्ठ्यामादेर्वर्णस्य छो भवति छट्ठी कसठो छ
वडा छत्तवण्णो। नो णः सर्वत्र। आदेरिति निवृत्तं सर्वत्र नकारस्य णकारो भवति णई कणई अब्बयणं मा
णसो। शषोः सः। सर्वत्र शकारषकारयोः सकारो भवति शासणं हो णिसा श्रेउ सो व समं दो कि।
महा हो कसा। दशादिषु हः। दशादिषु शकारस्य हकारो भवति दह एआरह बारह तेरह
सत्तायां वा। सत्तायां वर्तमानस्य दशादेः शस्य हत्वं वा भवति दहमाहो दहबलो दसबलो दहर
हो दसरहो। दिवसे सस्य। दिवसशब्दे सकारस्य हकारो वा भवति दिअहो दिअसो। स्नुषायां ण्हा। स्नुषा
शब्दे षकारस्य ण्हाकारो भवति सोण्हा। इत्थं वररुचिविरचितायां मनोरमायां व्याख्यायां द्वितीयः परि
च्छेदः। उपरि लोपः कगडतदपषसां। कादीनामुपरिस्थितानां लोपो भवति।

५

कस्य भर्तेमित ड्यागमस्य ङ्डोमाणि ङ्डोह्नपस्य खेगीतस्य तच्चैलं ङाच्चा ङादस्य मगो मगरोपस्य मना
पञ्चबाषस्य चटीलिठ रोमस्य खेलिङ्गं णोहो अथो मनयो मकार नकार यकाराणां पुंक्तस्याधःस्थि
तानां त्रयाणां लोपो भवति मस्य तावत् मोन्मेरमीनस्य गोविलं गोयस्य सोसो सर्वत्र लवरां लका
रादीनां त्रयाणां वर्णानां सर्वत्र उपर्यधःस्थितानां लोपो भवति लस्य उक्का वक्कलं वक्को वस्य लो
ड्वो पिकं रस्य अक्को अक्का ङ्गेणावा दृशाहे रेफस्य वा लोपो भवति वोहेव ह्रो कहोपदे पङ्को हदस्य
दि सर्वत्र लवभनस्य सर्वत्र इत्येवं नलेपुन नकारस्य लोपो भवति सर्वत्राइणि अतो मानानतेर्वा भ
वेद्रणाणि नत्रनकारस्य लोपः श्मश्रुश्मशानयोरादेः पनयोरादेर्वर्णस्य लोपो भवति मस्सू
माणं मध्याह्नस्य मध्याह्ने हस्य लोपो भवति मज्झणं क्रुङ्कर्षघनलमोः स्थितिद्भवे क्र
क्लत्रइत्येतेषु अधःस्थितानां नकार लकार मकाराणां स्थितिद्रूपलगुरिपाऽभवति क्रस्य पुंङ्गाहो
अवराहो क्रस्य कलहारे अलहारो लसार्थलेहणं लेहो पुंक्तस्य अधिकारोयमापरिच्छेदसमा
प्तेः यधि डोऽक्षरमनक्रमिषामः उपक्रमेत्येव वदिनव्वं वत्यति अम्मि अस्यानि अटी पुंक्तग्रहणं
मुलोत्येन समा भृतष्णोठः ष्ट इत्येतस्य पुंक्तस्य ठकार ठकारो भवति लठी दिठी अस्यानिस्तस्य थः

प्रा. सू. ८

स्तस्य थकारो भवति उपरिलोपापवादः हत्थो समत्थो थुई थव डो केशरे हो न स्तस्य स्तम्बशब्दे
स्तकारस्य ठकारो भवति तंबो स्तंबः स्तम्बशब्दस्य स्तकारस्य खकारो भवति खंभो स्थाणा
वहरे स्थाणुशब्दे संयुक्तस्य खकारो भवति हरे अभिधेये न भवति खाणू अहरः स्फोटके स्फकयो
र्हे संयुक्तस्य खकारो भवति खोडवो कार्यशय्याभिमन्युषु जः एषु संयुक्तस्य जकारो भवति कज्जं
सेज्जा अहिमज्जा अहिमन्नू तूर्यधैर्यसौन्दर्याश्चर्यपर्यन्तेषु रः एषु संयुक्तस्य रेफादेशो भवति ॥
तूरं धीरं सुंदेरं अच्छेरं पेरंतं सूर्ये वा सूर्यशब्दे यस्य वा रेफादेशो भवति सूरो सुज्जो चौ
र्यसमेषु रिअं चौर्यसमेषु शब्देषु रिअं इत्यादेशो भवति चोरिअं सोरिअं वीरिअं चौर्यं शौर्यं वीर्यः
समसमहेलादेशे कृतिगणोऽयं पर्यस्तपर्याणसौकुमार्येषु ल्लं एषु र्यस्य लकारो भवति पल्लत्थं पल्ला
णं सोअमल्लं र्तस्य टः र्त इत्येतस्य टकारो भवति पट्टणं न धूर्तादिषु धूर्त इत्येवमादिषु र्त इत्ये
तस्य टकारो भवति धूर्तो कीर्ति निवर्तमानमानवार्ता आवर्त संवर्तक निवर्तक वर्तिका आर्तक
र्तरी मूर्तिरिति इत्येवमादयः गर्ते डः गर्तशब्दे र्तस्य डकारो भवति गड्डो गर्दभसंमर्दवितर्दि
विच्छर्दिषु र्दस्य एषु र्दस्य डो भवति गड्डहो संमड्डो विअड्डी विच्छड्डी विच्छड्डोपि वि केचित् ॥

गदो हो इत्यादि स्पष्टयोवक्खवात्राः पर्योवर्कजपतेयथासंख्यमादेशा भवति स्पस्सम्भ
पस्पन्दो हप्पस्स स्छामिछ्छापक्कं यस्पविन्नावेन्दा अवङ्गं स्पन्दोकः स्पन्दपनयोः ऊकारो भवति
स्पस्पमन्दं अनन्तास्पस्वीग्रन्थनावमज्जा छक्कत्तोवः पर्योर्वकारो भवति छन्दस्स मऊ वेरो ।
पौवे रोक्कस्स वेदो वेरे पोवम्पनकावो अन्तालिपुञ्छः पञ्चदकारस्य छकारो भवति वाय ।
वाद्ः अच्छी लच्छी कच्छाच्छीरे कच्छो उच्छिनो मच्छिच्छा उच्छू उच्छा कारे रिच्छो मच्छि अच्छ अच्छु
रे च्छे त्ते वच्छो दच्छो ऊच्छी बच्छा रच्छा अतिलत्मी तस्मादौ रत्वव्यवस्थितमहत्ता इत उत्सवार
ऋत्तमतिकारान्त स्वरदेश्ववत्स दत्तन्तिकत्तीरत्ताइत्यादयः त्समाप्तदादण्णुवा पञ्च
त्तकारस्य च्छकारो भवति च्छमा च्छमा वच्छो जकावोच्छणो च्छणो हृत्तशाहे त्सकारस्याकारेत्
तेवणमात्रेव उत्सवाभिधायिनि हत्तमिघाते व्वेरपिवत्तिकेवित त्ववगोवरो स्पपदस्यविस्मये
षु स्तः स्पइलेनस्पपदस्य विस्मय पगाहू योस्म पुत्तव ह्न कारो भवति घस्सपागिम्हो ग्रुम्हा पम्हा विंह
ता ह्रस्त स्मत्तास्त्राराहः ह्लादीनाराह इत्यादेशो भवति ह्रस्पवाएहीनाएहाणं पुएहदेसस्य
एहो विएहो वणस्पमएह तिएंहपुनस्पय एहामिएहो विह्वेपः विह्वशाहे पुत्तस्पन्यादेशो ।

प्रा॰
सू॰
८

भवति सिभं घमसकस्य इत्येतस्य फो भवति गुफ्फं मा फलिआ फा सतस्य सर्वत्र स्थितस्य फ इत्येतस्य
स्य सर्वत्र स्थितस्य फादेशो भवति फसो फदणी सिव घमसासिरिसयमादेशो भवति घकारो वा।
व स्थार्थः पादिसिद्धी वा घसन्तोणि हः घङ्गमस्य ग्रहणे विषये हकारो भवति वाहो ग्रसिणि
किं वा घणो इष्याकर्मायणे कायायणशब्दे पुत्रस्य हकारो भवति कहवणे ग्रतस्पर्शाफः पषो
फकारो भवति स्पसस्य पत्तिमे ग्रहेरे त्सस्य वकोवः कवोपससलिक्कात्तगक्का हिण्डिके फः हत्वि
कशब्दे सकारस्य ककादेशो भवति रिंकुच नोन्तकोत्सर्वयोः पनयोः त्सइसस्पडोढकारोमभ
वति सन्नइति प्राप्तः इसडो इसवोन्नोम्नः न्मइसस्मस्स इसादेशो भवति ग्रथेलोपः प्राप्तः न
स्नो वस्सहो सत्तपंचाशत्संदेशो गुणः सत्तपनयोः पंचाशत्पंचदशाहयोः पुत्रस्पणका
रो भवति पन्नासो तस्स नलेविसाने ग्राणपंचाशन्न पणामापंचदशायणकहो तालवृंतहः
तालवृन्तशब्दे पुत्रस्य ण्टइत्ययमादेशो भवति तालवेण्टअं भिंडिपालेडः भिंडिपालशब्दे पु।
त्रसेड ग्रांड्रादेशो भवति भिंडिवालो विह्वले म्हो वा मनहोवा विह्वलशब्दे पुत्रस्य सका
र हकारो वा भवतः विब्भलो वेम्भा ह्लालो विहलो ग्रात्मनिपः ग्रात्मपर्यायार्थः पोषादेशयो

तित्वमानादेश युक्तस्य यो शेषाद्यो नयो रनादेशो वर्तमानयोर्द्वित्वं भवति शेषस्य यथा भत्तेम
न्मगोग्रादेशास्यलटीदिति अनादाविति किं खलश्रावं खर्वडो वर्गेषु यः पूर्वः युक्तस्य यो श
षादेशावनादिभूतौ तयोः द्वित्वं विहिते प्रथमार्णं यो वर्गेषु वर्णो द्वितीयस्तत्थौ वा विहितः
तस्य पूर्वः प्रथमं भवति यो वा भवति वर्गेषु युक्तस्य प्रथम द्वितीयो द्वितेन विधीयते तत्रतावेव
भवतः शेषस्य यथा वक्तृते अग्निमण्डलाणि त्वद्धि लद्धी कच्छलिड्डो विष्फतिमोनिर्ड्डेरोश्र
देशस्य जक्वो लच्छी अद्धी पुष्फं नीडादिषु नीडस्यादिषु अनादेशो वर्तमानस्य वा द्वित्वं भव
ति णिड्डं वम्मीड पोडेस्यादिना खलंसो न्नेपेम्मे वा द्विते उज्जले जस्स डो उवर्णो नीडस्योत्तः अम
वास्तन स्तनक जनक कनित्ते यौवनमित्यादयः आम्रताम्रयोर्थः आम्रताम्रयो द्वित्वे बकारो
भवति अंबं तंबं नरहैः रेफहकारयोर्द्वित्वं न भवति धीरं रेहं जीवावाहा आढो आउद्ध उत
रस्य तदेशस्य द्वित्वं न आणा आणानी समामेवा समामेषादेशयोर्द्वित्वं वा णाडगामोण डगा
मो ऊसमणं अरो देवत्तुई देवथई आणालक्खं भोआ णाखंभो सेवादिषु सेवाइसेवमादि
षु वा नादेशो वा द्वित्वं भवति सेधासेवां पकं यग्गेणाक्को णाहो देथं देड्वं असिव अशिग्वं तेलो

प्रा॰ प्र॰ ८

कृतेला अग्गि हिंतो ग्गि हिंडो णागिहिको णागिहिच कणि आरोहिणं देहं वती रई उक्ति डाडहि।
ता अमो अमोरी स्मरोई समोविस्सामो विसामोणि स्सामो णि सामो रस्सी रसी मितो मिडा पुसा
पुसो सेवा लकनक देव अग्गीव त्रैलोक्य निहितन स्लोक कणिका दीर्घ विडः वित अस्य
ईश्वर विश्वामणि स्थाम रश्मि मित्र पुष्य उभयत्र विभाषेयं सेवादीनामप्राप्ते: दीर्घादीनां च प्रा
प्ते: विप्रकर्ष: अधिकारोयमापरिच्छेदसमाप्ते: युक्तस्य विप्रकर्षो भवति क्लिष्ट शिलिष्ट र
त्न क्रिया शार्ङ्गे युक्तस्य रतन्तपूर्वस्य क्लिष्टादिषु युक्तस्य विप्रकर्षो भवति विप्रकृष्टस्य यः पूर्वो वर्ण
निरर्थकस्य तत्स्वरता भवति तेनैव पूर्वेण स्वरेण पूर्वो वर्ण: साध्यो भवतीत्यर्थ: किलिट्ठं सि
लिट्ठं रअणं किरिआ सारंगं कसेवा कसथाह्ने युक्तस्य वा विप्रकर्षो भवति पूर्वस्य च तत्स्वर
ता व्यवस्थित विभाषेयं तेन वर्णान्तस्य विप्रकर्ष: विलोनत्तन भवत्येव किमणो किएहो इश्री
ह्रीश्री उक्ता उक्तेषु स्नान स्तप स्पर्श हर्ष अर्ह गर्ह तृषु येन युक्तस्य विप्रकर्षो भवति पूर्वस्य इका
रस्तत्स्वरता च भवति सिरी हिरी किरीतो किलन्तो किलेसो मिलाणं सिविणो हरिसो अरिसो
गरिहो अ:स्मा: स्नागयो: स्मा स्ना वा यतयोर्युक्तस्य विप्रकर्षो भवति पूर्वस्य च काम तत्स्वरता

प्रकारस्तत्स्वरता च तथा भवति । रमा सलाहा स्नेहो वा । अत्र प्रकृतस्य मोणोहाणोहा नःयमनन्नीसमे

षु यमशाह्वेतन्नीषाह्वेद्दसेवेसमेषु प्रकृतस्याविप्रकर्षो भवति । एवं स्य चनकारस्तत्स्वरताय इमे

तन्व इई इत्यादि न्यायामीन् न्यायशाह्वे प्रकृतस्याविप्रकर्षो भवति । एवं मूचयेकारस्तत्स्वरता ।

नीप्सा तत्तीयापरिच्छेदः । महावचामस्तोपविशेषावहुले प्रवामितप्रत्याहारग्रहणं वर्तमा

नानामवा स्थाने ञ्कि शेषालोपविशेषाश्च बहुले भवति । अन्विशेषात्तावत् जनणाम्प्रडेणा न

णाम्प्रडेणा इस्मोनोणाईमोतो बहुमहे वहु महे कस्मनरे कस्मठरे सिरोविश्राणा सेवविश्रणापी

श्राणिम्ये पीम्ये पिंग्रेसी ग्रामी ग्रेसि ग्रामि ग्रेमामवौमप सर्वामपलोयो विशेषामातं रा श्रनलेहू

ग्रडे सर्वसपीलडेणावि डी सवाणि डेयवणाद्गु अ संयोगपरे सर्वत्र एवं सवलोपः । कचित्रिसे

कचिदन्यदेव बहुलग्रहणात्तेरानटपिलाहिणिकं कार्यं भवति । नदंबोदोर्लोपः । उद्दंवरशाह्वे र

हुद्रस्य सलोपो भवति । उम्बरकालायस्य पस्य वा कालायमशाह्वे इकारस्य लोपो वा भवति । कम्ला

से कालाश्रमे भाजनेयस्य भाजनशाह्वे वाञकारस्य लोपो भवति । भाणो भाश्रेणे । यावदादिषु व

स्य यावदिसेवमादिषु वकारस्य लोपो वा भवति । नाजार्वनानाठपाराव पारावत अणेनेन ।

प्रा॰
ह॰
५
९

अन्वर्वर्तं उज्जी अंजी विरुञ्च अञ्चम्‌ पुण्ड्रवर्वं कुलम्भे कुवलम्भे यावर्ती वत्या यावतान् वतिमा।
नर्त्तीचितैवमवकुवलयामित्याद्यः अंतस्य हलाः शाङ्गीनोयोयोहल नस्यलोपोभवतिज
... मरोकस्मोयावताववस्त्रियामात् स्त्रियांवर्तमानस्यातस्यहलआकारोभवति सरिआ
पोदिवआवा आन्दरोरा स्त्रियामन्तस्यहलोरेफस्यवाऽस्यादेशोभवति पुराधीरा नवेपुति वि
पुशाहेआवादेशोनभवति विन्दु शारदोदः शारकत्वस्यान्तस्यलोदोभवति सरोदो दिक्या
ष्टघोत्वः टिकशब्दस्यआवट शाहस्यवहलस्याकारोभवति मापानसो माविंदः अंतस्यह
लो मकारस्यविट्टभवति लोपापवादः अस्कवङ्क भट्ट अगिंववंवाणायनं अपिमस्य अधिय
रितेमोभवति वाफलस्यमवहाव इफले अवहद नत्रोहलि नकारमकारयोर्हलिपरतोवि
ट्टभवति मकारस्य अंसो अंस्योसोकस्मोनस्यवचाणि अवचवाणि अंबिमञ्जो वक्रादिषुववक
दिष्वागमः वक्रादिषुविट्टरागमोभवति वकंतंसं हंसो अस्मं स्तुंटी मत्तं मणि मिणिदं।
फसवौणपटिस्मदं असो अहि मक्कोवकुयाश्व स्वस अस्त स्मस्कगट षिसर्थमनविनी ट
र्धानस्यववणि प्रतिश्रुतअश्वअभिमनकाऽस्याद्यः मांसादिषुवा मांसं मासं कहं कहाण

३

णेरणे डहिं डहितिहिंतिहि अस्तस्त्र नदयमपदितो मांसादिगुणो यत्र क्वचिद्दृश्यमेकमया
त्क्रियमाणस्य विट्भेर्भवति समो मांसादिषु दृष्टव्यः फलितहर्गीन्तः फलियरेनो विडेलहर्गीनो
भवति वामेकामे कामार्थे कोमलो अंग अंग गृहे संचवेयसेडरडमेयनीफलीति किं अस्सेवा
पिकारान् यंकेविडे मेकोमेलो नमोतवाहृदपारदः पुंसि नकारान्तास्मकारान्तस्य प्राहुः॥
शारदैव पुंसि प्रयोक्तव्यो नान्तः कस्मात् जस्मिवस्मिमान्तः नमोतमो माबोपार्यसे सवदे नशि
रोनभसो शिरस् नभस् यतो नित्यं पुंसि प्रयुक्तो व्योमिरेणाह दृष्टादिप्रश्नः स्त्रियां वा यते स्त्रियां
वा प्रयोक्तव्याः पुरी पुरं अक्षा अक्षं यमो यग्रहो यमा याग्रहोः डो दवापयोः अवअप डयम
नयोरेकत्वं वा भवति डोहालो अवहालो डोमारि अप्र अव मारि अप्र का विलामतमोनस्ममतोवाह
ग्रपते दएम्माह एण्माहन्नमनो इलालावयरेप्रायः शिशिकेषु प्रयंजते पुरोभवं पुरिले प्रान्तो
यण्डलेवरिणामे किमदादेभ्या भवेत्सेवहृदयः यहेहोकेति अग्रेनेपि अग्रे इअंतेति अग्रेनेह ये
हातव साहू त्वमस्पसे देशशब्दः सइषतेमाहू ते मदामृते जातोसार्थकः जातो सार्थव का
काराप्रयोक्तव्यः डलनयोरैक्यं णत्वम् तलनडस्पेनयोः प्रस्पयो [illegible] । । ।

प्रा॰ वृ॰ १० ॥

वादेशो भवति पीणाद्वा मृडद्वा पीणानो मृडद्वर्णान्त्रा तृणात्त्रा प्रत्ययस्य तृणादेशो भवति
वेतृणामोऽड्णा कातृणामातृणां नगाइरः सूली पीलेयल्लस्रपयो विहितस्तस्य रादेशो भव
तिश्रमणस्सूलो भसिरो हसिनो श्रीलोहसिरो अलिलोलालवतेनामतपः अलइलडल आलवे।
न इत्यतेआदेशो मतपः स्थानेभवति ईमालानिहालइलविआरिलोमालाइलो इलविआव
लो आलथानालोमहालोवेतटवेतोत्तोवणवेतोइतिरोमाइतोमाना इतोयथा दर्शनमेते प्र।
योक्तव्यास्तमेवंमवेत्र विद्युतिनाम्नाल: विद्युतीनशब्दात्म्भात्ययत: सार्थेलप्रत्ययो भवति वि
ज्जुविज्जुलीपीर्यीग्रले करेडंवणोस्थितिपरिवृत्तिः करेणुशब्दे रफणाकारयोः स्थितिपरि
वृत्तिर्भवति करेणु: पुंसिनभवतिकरेणु: आलानेलनो: आलानशब्देलकारनकारयोर्हल
मात्रयोः स्थितिपरिवृत्तिर्भवति आणालखंभा वृहस्पतौवहोर्भश्च वृहस्पतिशब्देवकारहृ
कारयोर्यथासंख्यंभकाराकाराभवतः भत्र्यययो मलिनेलिनोरिलोवा मलिनशब्देलिका।
रनकारयोः क्रमेणइकारलकारौवाभवतः मइलं मणिलं गव्हेवरोपतो गव्हशब्देउचादेश :
पतिशब्देतनभवति वरेंभवनं वरिणीश्रपत्तो किंगहर्वद साहादयोवहुलं साहाइमाद

१०

यः शाह्वावानिपात्यंते दष्टादिषु दंष्ट्रादयः इदानीं याएही कुहिताटिथी चनर्थवात्तलिंगमंडू
कः मंडूरो मरहे निहितेवरेण इंग्रे डत्पलके सेते गोदावरी गोलाललाटलाहालं चनर्थः पठि
क्षेत्र: अडो त्सो अकारांतात् शह्वाया रस्य सु प्रत्ययस्य स्थाने डोत स्यात् वको वसहो पुरिसो
जस्शसोर्लोपः अतइत्यनुवर्त्तते अकारस्यानंतरं योजस्शसोः डयोर्लोपो भवति वच्छा साह
ति जस्शस्ङस्यास्स्दीर्घौ वे कते पश्चाल्लोपः वच्छेणि पकहा पव स्सयीति कतेकतेशसोल
पः अतोमः अकारंतस्यानंतरं याद्वितीयैकवचनेतस्याकारलोपो भवति वच्छं एक वचने मा
बिभु टामोर्णः अकारांतात्तृतीयैकवचनषष्ठीबहुवचनयोर्णादेशो भवति वच्छेण वच्छा
ण मोमादित्वात् वाच्छणं पचसपीति पते जस्शास्स्यासदीर्घत्वं भिसो हिम् अकारांतात्भि
सः हिंआदेशो भवति वच्छेहिं पचसपतिपते ङसेरादोडहयः अकारांतात् ङसे पंचमेकवच
नस्य आदोडहि पते आदेशा भवंति वच्छा वच्छादो वच्छाड वच्छाहि जस्शस्सासदीर्घत्व
भ्यसहितोसतो अतोनंतरस्य भ्यसो हितमतोडइपेताआदेशा भवतः वच्छाहितो वच्छासुंतो
पचसपतिपकारेनदीर्घत्वे सोडस्सः अकारांतात् ङसः सस्सआदेशो भवति वच्छस्स ङेने

प्रा॰ स्मी सप्तम्येकवचनस्य ङेः म्मि आदेशो भवति ॥ वच्छे वच्छम्मि क्वचिद्ङसिङसोर्लोपः ॥ इ
प्र॰ त्यकारलोपः ॥ सुपः सुः ॥ अकारान्तात्सुपः सु आदेशो भवति वच्छेसु एवव चसुपीतियत्नं
११ जस्शस्ङस्यांसु दीर्घः ॥ जसादिषु परतो अकारस्य दीर्घः स्यात् वच्छा सो इति जस्शसोर्लो
पः इति जस्लोपः वच्छादो आगदो वच्छाउ वच्छाहि ङसो दोदुहयः ॥ वच्छाण टामोर्णः ॥
वचनस्यष्टङस्मो णत्वंभवति अकारस्य वकाराद्दीर्घस्य वच्छेण वच्छाण जस्शसोर्लोपः ॥ व
च्छेन टामोर्णः ॥ वच्छेहिं वच्छेसु वकाराद्दीर्घः ॥ वच्छाहितो वच्छासुंतो अदिङः सोर्किं वा ।
च्छस्मि वच्छस्स क्वचित्ङसिङसोर्लोपः ॥ अकारान्तात्क्वचित्ङसिङसोः परयोर्लोपो भवति ।
वच्छा आगदो वच्छे द्दिअ इदुतः शसो णो ॥ इदुदन्तयोः शसो णो भवति अग्गिणो वाउणो
वच्छइ ङसो वा ॥ इदुदन्तयोः ङसो णो भवति अग्गिणो अग्गिस्स वाउणो वाउस्स जसश्च ॥
णत्वं इदुतोर्जसि डो कारादेशो भवति इदुतो म्सइश्च णत्वं च ॥ वकारा णत्वं वा अग्गीओ वाऊओ
अग्गिना वाउणा टाणा ॥ इदुतोः टा विभक्तेर्णा आदेशः स्यात् अग्गिणा वाउणा सुभिःसुप्सु
दीर्घः ॥ सुभिस्सुप्सु परतो दीर्घो भवति अग्गीवाऊभिस अग्गीहिं वाऊहिं सुप अग्गीसु सर्वा

स्य स्त्रियां षाष ङसोतो स्त्रीलिंगो अस्ततत् ङोत् यता वादेशो भवतः मालत मालङ एाईङएाई
व वहत वहव अमि ह्रस्वः अमि परे स्त्रियां ह्रस्वो भवति माले एाई वहू लाद्रेलीनामिदेट दातः
टाङ ङसि ङि यदां स्त्रियां इत् यत् अत् आत् यते आदेशा भवंति टाएाई ङएाई ङ एाई अएाई आ
एाम एाई ङएाई ङ एाई अ एाई आ ङिङ ई ई स्यादि स्थितं ताता दाता आत: आकांतात्स्त्रियां
ङस यतयो: अत् आत् आदेशौ न भवतः एवं एा याज्ञा मालाङ मालाई आदेशौ बहुलं स्त्रि
यामाकारांतात् दातःस्याम आत् यत् यतौ वा अस्य यात् कथो महामा एाम हमाणी नपुंस
मके विंङः नपुंसके प्रथमैकवचने बिङ् भवति वाएादहिं महेधराएाहविं ङन्त्स घासोडो
डेम्स नपुंसके जस्य शामो: स्यानेङ्स् आदेशो भवति एवंदी घिम्स्थं ना ङ्दहीङ महङ् त्वेयेः
स्यादिना ह्रस्वनामंत्रणेमार्यातदीर्घ वेपवः आमंत्रणेसापरत ङोत दीर्घ विस्त्वान भवति अत
ङोत्सो वितो मंप्राज्ञ सभिः स्वसदीर्घ इति दीर्घः हेवाए हेदाहि हे महा स्त्रियामात यत् स्त्रियामा
कारस्याने आमंत्रणेसा परे एत्व भवति हे माले हे माले अंत्यस्य हल इति सलोपः ईहूतो ह्रस्वः
आमंत्रणे ईहूतो ह्रस्वो भवति हे एा इहे धे वहू अन नआः सापि अक्का गतस्य स्वविक्षोयपरतः

प्रा· वृ· १२

आरा आदेशो भवति॥ भर्तारो सोहति भर्तारं पेक्ख भर्तारेण। मातरात् मातृसंबंधन ऋकार
स्यापि परत आकारो भवति माआ सोह माअं पेक्ख माआई कअं उज्जस्शस्टाङस्सुप्सु वा उत्
षाम् टाङसु सुप्सु परत ऋकारस्य स्थाने उकारो वा भवति जस् भत्तुणो टा भत्तुणा ङस् भत्तु
णो सुप् भत्तुसु आरादि पूर्ववत् पितृभ्रातृजामातॄणाम् अरः॥ पित्रादीनां सुपि परे ऋत अरो भ
वति आरापवादः पिअरे पेक्ख सुपिअरेण भाअरे भाअरेण जामाअरे जामाअरेण आ च सौ पि
त्रादीनामाकारो भवति सौ परे चकारात् अरश्चापि आ पिअरो भाआ भाअरो जामाअ जामाअरो
आत्मनोप्पाणो वा आत्मनः अप्पाण इत्ययमादेशो भवति वा अप्पाणो अप्पा श्लाघायामात्मव
न् श्लाघायामकालस्यानसारेण अत्मवन्माधवो भवति बम्हा बम्हा जवाज्जवाणो आणम्हा
आणम्हाणो एवमादयो लक्ष्यानुसारेण अनुमंतव्याः॥ पंचमः परिच्छेदः॥ सर्वादेर्जस एत्॥ सर्वा
देरकारस्य जस एत्वं भवति सव्वे जे ते के कदरे ङेः स्सिम्मित्थाः॥ ङेः सप्तम्येकवचनस्य सर्वादिपर
स्थितस्य स्थाने स्सि म्मि त्थ इत्येते आदेशा भवंति सव्वस्सि सव्वम्मि सव्वत्थ इअरस्सि इअरम्मि इअरत्थ इद
मेतत्किंयत्तद्भ्यष्टा इणा वा इदं एतद् यद् तद् किं इत्येतेभ्यष्टा इत्येतस्य इणा आदेशो भवति वा इ

णिणा इमिणा कइणा जइणा एतेहमेणा एदेणा केणा जेन तेणा अमस्मिं इदमादिभ्यो ङसेरस्य
अमस्मिं इत्ययमादेशो भवति इमस्सिं इमाणा एदस्सिं एदाणा केस्सिं काणा जेस्सिं जाणा तेस्सिं ता
णा किंयत्तद्भ्योऽसमासः किंयद्‌तद्‌ एभ्यो ङसेरस्य ङ. सआम इत्ययमादेशो भवति वा कास कस्स
जास जास्स तास तस्स इदमः स्सामे इकारान्तेभ्यः किमादिभ्यो ङसेरस्य ङ. सः षष्ठ्येकवचनस्य सामे आ
देशो वा भवतः किस्सा किस्सी कीआ के एके अकीइ जिस्सा जिस्सी जी अजी एजी अजी इत्यस्सा ती ते
तीआ ती एती अती इ ङेर्हिं किमादिभ्यः परस्य ङेः सप्तम्येकवचनस्य हि इति अयमादेशो भवति क
हिं कस्सिं कम्मि कइ जहिं जस्सिं जम्मि जइ तहिं तस्सिं तम्मि इत्यादि आहे इआ काले किंयत्तद्भ्यो ङेः
काले आहे इआ आदेशौ भवतः काहे जाहे ताहे कइआ जइआ तइआ कहिं इत्यादयो वा ते ङ.
सेः किंयत्तद्भ्यो ङसेः तो ताहे एतावादेशौ भवतः कत्तो कदो जत्तो जदो तत्तो तदो इदन्तो वा इद ङसेरस्य
इमस्य ङो कारादेशो भवति तडो तत्तो तदो ङसाम वति वत्तिने तदेह ङसाम ह से इत्ययमादेशो वा
भवति एतेयथा आमे सेतस्स तान आमिमिं तदआमासह से आदेशो भवति तस्सिं ताणं किमकः
किं शब्दस्य सर्वापि परे क आदेशो भवति कोके काणं कहिं इदमइमः इदमः सर्वापि अयमादेशो भव

प्रा·
वृ·
१२
13

ति इमीइम इमे इमेण इमेहिं अस्सिं स्सयोर्वा इदमः स्सिंस्सयोः परयोरकारादेशो भवति वा
अस्सिं इमस्सिं अस्स इमस्स डेर्डेनहः इदमोऽकारेण सह डिस्थाने हकारादेशो भवति वा इह
अस्सि इमास्सि इमस्सि न त्थः इदमः परस्य तेः त्थ आदेशो नो भवति डेः स्सिंस्सिडे इति प्राप्तः प्रतिषि
ध्यते इहा इमस्सिं इमस्सि नपुंसके स्वमोरिदमिणमिणमो नपुंसकलिङ्गे इदमः स्वमोः परतः सवि
भक्तिकस्य इदेः इणं इणमो इत्येते त्रय आदेशा भवति इदं इणं इणमो एतत्स्सो तो त्वे वा एतदः सो
डो त्वं वा भवति नित्यं प्राप्ते विकल्पते एस एसो तो इमेयत्ताद परस्य तमेत्ता आदेशो भवति एत्तो
एत्ताहे एत्तो एत्ताहि त्तो ऽत्थयोस्तलोपः एतदस्त्वकारस्यात्तो त्थयोः परयोः तलोपो भवति एत्ते
एत्थ अदेतदोऽस्समावनपुंसके तस्य हस्य एतच्छ हस्य च यत्तकारस्य सकारो भवति अनपुंसके
सौ परे सा पुरिसो सा महिला एस एसा अनपुंसके किं न वणं एदं वाणं अदसो दो मुः अदसो द
कारस्य मकारादेशो भवति अमुपुरिसो अमुमहिला अमुम्म निलातो अमुवणं अ
मुइवत इ हे सा अदमोदकारस्य सौ परे हकारो भवति अह पुरिसो अह महिला अहवाह
देशो यसोत्रत विनष्टन .... त्रिष्वपि लिंगेषु परतश्छवति पदस्य अधिका

रायम आदिशाहविधानात् इत ऊर्ध्वं यदन्तकमिष्याम: युष्मदस्त्वमेत्नम मावित्येव युष्मद: पदस्य
स्योपरत: त्वत्तमादेशोभवत: त्वंगदो त्वमेश्च गदो युष्मदोपदस्यत्वमितमादेशोभवति त्वमेव
त्वंप्रयच्छामि त्वंमंप्रेच्छामि त्वह्य त्वंकेजमि युष्मद:पदस्यजसिपरत: त्वह्य त्वन्ने आदेशोभवत :
त्वले आगता त्वन्ने आगता विचशामि यामियुष्मद: पदस्यवाआदेशोभवति त्वल त्वन्नेचवोपे
च्छामि त्वच्छोपच्छामि टाडोस्त्वइतियत्नमेत्नमय युष्मदत्वयोटास्यो: त्वयत्नयत्नमे त्वमयपत।
आदेशोभवति त्वपत्वय त्वमय त्वमेक श्रंडितइत्वयत्नमेत्वमयदिश्रं ड:सित्नमेत्वर्यत्नेकत्नस्मत्न।
आ: युष्मद:पदस्यड:मित्रिनम त्वह त्वन्ने त्वमक पतेआदेशोभवति त्वमेयदे त्वहपदं त्वन्न
यदं त्वमयदं त्वव्वयदं आदिचते दे आगितिततीयैकवचनेड:मिचपरतो युष्मदपदस्यतेदे या
तावादेशोभवत: तेकश्रेकमुत्तयांदेटाणे त्वमइच आदियुष्मद: पदस्यत्वमइआदेशोभव
ति त्वमश्रकाश्रे त्वन्नेहं त्वसिहिं त्वकेहिं भिसि भिसपरेयुष्मद पतेआदेशाभवति त्वत्ते हि
त्वस्येहिं त्वहेहिं कश्रेड: मित्नतोरहितोत्वमाद्त्वमाड त्वमाहि पतेआदेशायुष्मदोड:सिपरेपरे
भवति ततोव इतोत्वमादेत्व माडत्तमाहिआगदो त्वमाहितेत:कामत्वोभवति युष्मद:पेच।

प्रा· वृ· १५ 14

सो बहुवचने भ्यसि यतावादेशो भावतः तम्हाहिंतो ग्रागदो तं भम्हतो ग्रागदो वो देत्त त्ताणं
तः भणं तम्हाणं मामि सुष्मदायहम्मामियरेयते ग्रादेशो भवति वो थाणं भेयणं तम्हानेयणं।
तवणं यणं तम्माणं यणं नान्तमामि टाप्रतियोन्नमक्षि ग्रादेशो भवति तमस्मि डिग्रं तज्ज
सं तमोघंमयिम यिस ममी बहुवचने युष्मदयतावादेशोस्यातां तज्जेसं तेहेसं विग्रं ग्रस्मा।
देःहसहसेसो ग्रस्मदः सो यरेहं ग्रहं ग्रहकं यत्येते ग्रादेशाःस्युः सो परे हं ग्रहे ग्रहग्रं ग्रहमिर
मिच ग्रहमः ग्रहमयादेशो भवति ग्रसि सो च परे ग्रहमि यीछ ग्रहमिकरोमि संसमा ग्रमिइति
वर्तते ग्रस्मदो पिपरे ममसे ग्रादेशो भवतः संममं यरकालेड ग्रस्मानमयुसोः ग्रादिमेसमाडुब्बो
वमडमब सहेहिं मिमि सतोम इतोसमाटोममाडसमाहिं इमो ग्रह्माहिंतो ग्रह्मासुंतो भ्यसि
ममेम मह सज्जइसि सक्काणो ग्रमह ग्रह्माणं ग्रहेभ्यामि सममस्मिटे वह संमपि हंदा सुत्ती
तिणा जमसग्रा संपाठेतव्वे भोणावा चत्तार स्नातो चत्तारि चस्माणं शाहस्पनमशास्मांमाहितं
सचत्वारो चत्तारि यतावादेशो भवतः चत्तारो यरिमा चत्तगो चत्तारि यरिमायेछ यशामामा
हर यष्ठीहि त्रिचत्वारः षाह्वानामामः स्थाने हं ग्रादेशो भवति दोहे तिग्रहं चउण्हं याणं शेषा

ऽंतवत् शेषमडुरिकारांतवद्भवति अकारान्ताभ्यसो हि आदेशो भवति इकारोकारान्तादपि भवा
ति अग्गेहिं मालाहिं वार्थहिं मालाहिन्तेहिं वञ्चहिं अग्नि प्रभृतीनस्य अग्नीहो वार्थहो अग्गी।
ऽ वार्थऽ एकं ते हिं तिहं वनहिं ऽमिङ्सरे हातो इकारोकारान्तानां स्य टा स्थाने अदन्तवदेकारो का
रो न भवतः अग्गिस्मि वातस्मि अग्ग्रनीइ वाअइ अग्गीहिंतो वार्थहिंतो द्विवचनस्य बहुवचनम्
सर्वासां विभक्तीनां स्यादिति वाच्यं द्विवचनस्य बहुवचनेप्रयोक्तव्यम् वृक्षो वृक्खा वृक्षाभ्यां वक्खेहि
वृक्षाभ्यां वक्खाहिंतो वृक्षयोर्वृक्खाणं वृक्षेषु वक्खेसु तिङो यथा तितिङन्तः द्विडेदि वर्तमाने ष
ष्ठी वर्तमाने स्थाने षष्ठी भवति वर्तमानवचनस्यादेहि षष्ठः परिच्छेदः तिनसोरितेतौ तितम् प
तयोर्भ्यकैकस्य स्थाने इत् एत् इत्येतावादेशो भवतः ध्यासिपोस्मिमे यवसिपोःसिसेआदेशो भ
वतः पठतिपठइमो सहसिसहसे पठइ पचइ सहइ सहए इडसिपोस्मि इङसिपोःस्थाने सि
भवति रमासि पठसि सहासि तेहेऽर्थोमेमसा बहुषु बहुषु वर्तमानानांति स्थाने तिह
इर्थो ग्रामोमहआदेशो भवति प्रथमपुरुषस्य इमतिपठतिहसतिमध्यमस्य पठइह पठिर्था
ऽत्तमस्य पठमो पठस्य पठमः अनपमेनिप्रमार्थेवचनम् यावन्तावि शेषेण नास्मियोपमेश्रा

प्रा॰
वृ॰
२५
15

देशावत्तपवयणेभवतोनामस्मात् हसपपदस्य हसेमे पढमे अतः किसहोइ अतेलोपः अ
लपरयोएयामिन्मरेलोपोभवति सोस्मासिपरिसोमि सिसोमानामखोहम सिसोमपद्यामले।
द्यामथोहकारः प्रयोक्तव्यः गडोम्मिगडोहः यकईपस्का यकः ईयइन्नु आदेशोभवतः पढीअ
इ पढीअ हसईअ हसईअ कत नोम्महित्व धातोर्भमहित्वमतियकपनावादेशोभवतोनहस्स।
इगम्मइ वरमादीनांविकल्पेनहित्वम् उमाणोमाणशोनकः वोः शत्रशानच् पतयोएकैक
स्यन्तमाणआदेशोभवतः पढतो पढमाणो हसन्तो हसमाणो इत्रियाम् स्त्रियांवर्तमानयो
शत्रशानचोरिकारादेशोभवत न्तमाणोच हसई हसंती हसमाणा ववई वेवन्तीववमाणा
धातोर्भविष्यतिहि भविष्यतिकालेधातोर्हिमाणा युष्मदः प्रयोक्तव्यः होहि इह सिहि इहो हि।
ति हिसि हस हेति उत्तमेस्साहाच भविष्यति उत्तमे महायन्तोप्रत्ययोभवतः चकारात् हिच हे
मोहो हासिहोम्छ सिहस्सा वहोस्सा मोसवे सिनिसेवा सिनाम्महधातो परः मपाद्ः प्रोवक्तव्यः
होस्सं होस्सामि हेहामि हेहोमि मामसहिस्साहिस्सी कृदादयवविगमिरुचि हशिहृषाणाका
र्पेदाहं सोच्छं वोच्छं गच्छं रोच्छं दच्छं आदीनांविषनलापवर्जंहिलोपश्चवा नमस्ताव्य धातौ दिछ्

१५

कस्मिन् तु हसव बहुषु वर्त्तमानाभविष्यत्कहृभनयस्मज्ञाता ... इह भूते भूते का
लेयाना: प्रत्ययस्य इस्य आदेशो भवति भविष्यं हसिष्ये पकारो ह्यश्च भूतकाले पकारोया
तो अ आदेशो भवति हो ह्यश्च आसि वक्ते भूतकाले एकस्मिन् थे आसि निपात्यते आसिष्ट
आणिव यस्यादेवत णिव स्याने पकारादेशो भवति आदेरकारस्याकारः काये इह हास इपा
ध्इ आवेच णिवग्वे आदेशो भवति वकारान्तपूर्वो क्षेव कावेइ हसावेइ पठावेइ उपावि
तकर्मभावेषु वा णिवश्चाविरादेशो भवति वा क्रमप्रत्यये भावकर्मणोः करा विश्वेह सावि
श्वे कारिश्वेह सिश्वे भावकर्मणोः करा विनकइ हसाविनकइ कारिनकइ हासिनकइ एतआसिपि
वा अकारान्ताज्ञातो सिंपिपरे आकारादेशो भवति वा हस सिंहासासि इस्य बहुषु सिपो बहुषु
इकारादेशो भवति आवह सिमो आमस्य हसामि उव उप्रत्यये अनभवति हसिष्ये पठिष्ये
एवकारान्त सतवा भविष्यत्स्य क्रान्तसतवा भविष्यत्स्य न तपत्ने भवति वकारान् इव हसेथेण
हसेनतये सह प्रवे हसेहि इहासिर्थण हसितप्रसिह प्रवेहि सिहि इ लादेशो वा लकार
देशोपरतः अनयत्तवा भवति हसेइ हसइ पठइ पठइ हसंति हसंति हसेन इति सम

प्रा॰
१९
16

मापरिच्छेदः भ्रमो वा ढुण्ढो भ्रमतायामित्यस्य ढुण्ढुल्ल्यावादेशो भवतः ढोण्ढुल्लइ भिदोत्तिहू
वंति ऊहः भवः ऊधस्तयेयपरे ऊह्रादेशो भवति ऊझ्रइ प्रादेभवः प्रादेभतरस्य भवो भवादे
शो भवंति पभवइ इहृव इसंभवइ इपरिभवइ पडिभावइ तवस्तवरः हितवाहितयाम
स्पंस्मेकृत्यस्य तवरादेशो भवति तवरय क्रैतरः क्तः पृक्तेश्चयेयपरे तरादेशो भवति डरि
ग्रं वोलावोलः जुलाच्चलाभ्रमणाग्रस्यधातुः जुलादेशो भवति वोलाइ नदोनोलः नट
प्रतो नटस्य लोलादेशो भवति णोलइ हुणो हुमः हुणपरितापे हुणस्य हुमादेशो
भवति फलग्नति हुमइ पुरःफलः घटगतावित्यस्य फलादेशो भवति फलग्रति स्र ग्र
घुष घुम्मिरूघाम्नतिरिः घुषादीनामन्तः स्थाने ग्रिरिग्रादेशो भवति घुषेवरिम इरूषक
रिम इस्मषसरिमइ रूष हरिसइ स्मतरः स्मकारान्तधातोरन्तस्थाने ग्रादेशो भवति
स्मर इस्मसर इस्मवरइ कृतः कृतो वा कृंत्र धातो प्रयोगे कृणो वा भवरि कृणइ करेइ
जृंभो जंभाग्रः जभजृम्भगात्रविनामस्य धातोः प्रयोगे जंभाग्राग्रादेशो भवति जंभाग्र
इ ग्रहे गेंडः ग्रहाउः इत्यस्य गेण्हादेशो भवति गेण्हइ वेक्ताग्रसतत्वस्व क्तान्तमेन

अपुपरतो ग्रहेः चेञादेशो भवति चेञः णो वेञे चेतवाम् क्तप्तः कभूतभविष्यतोश्च भूतभ
विष्यतो कालयो क्तक्तः कादेशो भवति चकारात् क्तवतुमेन वपुकाहि अकाहिइकार्थ
नकाइंका अवो ...... स्मरतेभरस्वपुरोभवतः भरइस्मसरइ भियोभावीहो निभीभये
भावेहोभवतः भाइ वीहइ मेवावाश्र स्लेगात्रविनाशे इत्यस्य वावाश्रभावतावाइ वाश्रइ त्यप
स्निमः त्यपस्नेहाधातोः थिस्यादेशो भवति थिस्यइ जोजाणम्लो त्ताश्रवरो धनेस्याजाणाश्र
लोभवतः जाणइमणाइ मलेलीमः मल्यवक्रायांवावीत्यस्य धातोः लस्मो भवति लम्यः
इ श्वाष्पाणालांवाश्रवाअगाश्राः श्वागमावित केगश्राहेयधोधातोः णां ताश्रवावगा श्रहाते
आदेशो भवति ताअंग्रतिवाश्रेति गाश्रेत लोदिपाधोः लोदेः ...... ग्रसेर्विस्या ग्रस्मलो
म अदनेधातोः वोसो भवति विसइ खिन्नचिणः वज ग्रस्यविनाभवति विणइ कीनुकि
णः इकी ग्रस्य किणोभवति किणइ वेःकच वेनरस्य कोडाकोभवति किणावविन्केइवि
क्रिणइ ध्यानत्याम्य ध्याधाहा ग्रस्यानुर्वस्य इडमाभवति इडमइ श्रदोधोईहः ग्रःशाहा
इनरस्य श्रुधातु धावग्रस्य हादेशोभवति महह इसहहिंग्रे ग्रवाज्ञाहेवहः ग्रवाइत्तस्य

गाह्रविलइने इत्यवाहारादेशोभवति ढोवाह्रय अब्बवाह्रय काशेवमः ष्ववात्कापयस्रस
वासादेशोभवति ढोवास इणिरमङेमाणाः नेभन्नस्स मगानेनातोम्माणादेशोभवति
णिम्माणइ ढयोर्निन्नुः विहेयस्सन्तेढोभवति निकुइ भिदिछ्छिदो रन्तसदः भिहाछि
द पतयो ग्रन्थस्य ण्टः ग्राटेशोभवति भिंदइ छिंद यन्कयोर्ढः कण्ठेनिखाकेडमासांत्तस्स
ग्रहभवति कण्ठइ वेष्टम वेष्टवेष्टनेस्यातिस्सढोभवति वढइ योगविभागतन्त्रार्थः न
स्तंभालः नत्सेभ्यां पयस्य वेष्टं इत्यस्य लोभवति नच्चलइ सेवलइ हटेवः हस्तिस्स्यांत्य
स्यवोभवति हवइ ततोथिनः तस्यवेष्योतस्य विन्नेवकारादेशोभवति नथियेइ धुयेइः
धूयवर्णेन इत्यस्य पानोवेत्यस्यः ढोभवति भडइ हेतेमः हेतेवंत्यस्य मादेशोभवति हस्स
इ हषादीनांदीर्घत्वा हषादीनांदीर्घत्वाभविति कुसइ ह्रसइ मोग्धजनस्योः बजगन्ती
गाग्रनयोरंत्यस्य वोभवति वग्घ इग्घइ घुपिढपोजः घुपथेमाह्णोरढ्ढ पाग्रवगमेनरनयो
रंत्यस्यः कोभवति घुनइ हयेपाभो हयेरंत्यस्य ह्लाभोभवतः हम्मइ रेभइ म्हेलः म्ह
हाडालेनस्यापानोरंत्यस्य लोभमलइ शादृपपलेडः शादृपयनलेरंत्यस्य भोभवति

महइ पभइ शकादीनां त्वं भवति सक्कइ लग्गइ स्फुटिचलयोर्वा स्फुटविकसने चलकय
नो अनयोरन्त्यस्य वा द्वित्वं भवति फुट्टइ फुडइ चल्लइ चलइ प्रादेर्मीलः प्रादेरन्त्यस्य मीलो।
द्वित्वं वा भवति पमील्लइ पमिलइ भुजादीनां क्ताः त्वंतव्येषु लोपः भुजादीनां क्तो वेतव्येषु अ।
न्त्यस्य लोपो भवति वा भोत्तूण भोत्ता भुत्तव्वं विट विन्तूण वेत्ता वेत्तव्वं रुदरोत्तूण रोत्ता रोत्त।
व्वं स्फुरजिलपवाणोन्तेह्नसः स्फुर्वणो हु दानादि जिनये लूनक्के धूनके पवामतेन प्रम
योवक्कयः दीर्घस्य ह्रस्वो भवति सुणइ हुणइ जिणइ लुणइ धुणइ भावकर्मणोम्म वषां
भावकर्मणो रं त्येवाचाड्डः प्रयोक्तव्या चास्य च सव्वइ सुणिज्जइ जिव्वइ धुव्वइ अणिज्जइ
गमादीनां द्वित्वं वा गमादीनां धातूनां वा द्वित्वं भवति गम्मइ गमिज्जइ रम्मइ रमिज्जइ हस्स
इ हसिज्जइ लिहेरिन्नः लिहधात्वन्त्यस्य भावकर्मणोर्लिन्नो भवति लिन्हइ लक्कहीं स्को
रो रुज्ज हक अनयोर्भावकर्मणोर्हीरकेरौ भवतः हीरइ कीरइ ग्रहोदीर्घो वा ग्रहउपदा
नस्य दीर्घो वा भवति भावकर्मणोः गाहिज्जइ गेण्हिज्जइ ञ्चेनादिमादायाः दिः मइस्सा
दयः क्रमप्रयेनमहिन यास्पने हुदाज दिः संस्ह स्फुरति रेते विदे थिमस्सः विद्दे।

ते अस्य विमृतो भवति विमृ विस्मरणे इवाला कपेस्वरः कपकोपेसन्तुतो भवति कु
इ चर्वचम्यः चर्वअथ पनेस्य चम्पो भवति चम्पः अ सेर्वतः अ सतत हेम वत्तो भवति
वञ्च इ मृनेर्लभमयो मृनपुञ्ज अस्य लभमयो भवतः लभ इ स्वपइ वञ्च त्वयो मत्तेः
हुम सन्तो शुद्धो अस्य पातो वड त्वयो भवतः वडइ त्वपइ दृशोः पुल आणि अक्रु अव
कवाहथिारपे अस्य पुल आणि क्रु अवकवा भवति पुल अइणि अक्रु इ अवकव इ घाके
अरव अतीरः शाक्य शाक्यवसानरव अतीर इ सेते आदेशा भवति नरइ व अइतीर घो।
षाणां लमानवघ्यानामदन्तता भवति अकारान्तान भवतीत्यर्थः भमइ लमइ अंवइ
अपमापरिक्षेदः निपातः अधिकारोऽयं वक्ष्यमाणा निपातनसंज्ञा वेदितव्याः संस्कृतावु
सारेण निपातनं कार्यं कर्तव्यं हृदानामिच्छा निर्धारणेषु हृमयेश ह्योदानमिच्छा निवार
णे भवेषु निपातनसंज्ञो भवति हृगेयाग अप्याणि जीप्रे इच्छायां हृंमान्हम वैसर्वमा वनिर्धा
रणे हृं हवमहेशा ग्राहिका विप्रवे अतिश्रावणे विप्रच अइत्येतौ निर्धारणे निपातनसंज्ञो
भवतः पवविग्र पवंवे अ डास्हवनापस्मानापरिकल्पेषु पइत्यये मृवनापस्मानापवि

कल्मषार्थेषु निपातसंज्ञो भवति ॥ डोचरपिसिगा थ्यामहृदृष्ट्वाः ॥ इरकिरकिलाः ॥ एतेशब्दा
अनिश्चितार्थेन निपाता भवति ॥ ये वइरेतेनेहिहदेअन्नकिरतेणमचमि ॥ डोअहंकिल
सिन्नव ॥ हुंकवनिश्चयवितर्कसंभावनेषु ॥ हुंकवइत्येतानिश्चयवितर्कसंभावनासु निपा
ता भवंतः ॥ हुंवककवणमोहरुहो कवुवारोणवतः ॥ केवलेनवरशब्दः ॥ केवलार्थे निपातो भ
वति ॥ वरं अग्रे ॥ आनंतार्थेणवरि ॥ अनंतरार्थे निपातितो ॥ वरिगअर्थेत्वयविस्मयसूचनाम
किणोप्रश्ने ॥ किणोशब्दः प्रश्नार्थे निपातो भवति ॥ किणकिवम किणोहसमि ॥ अव्वोदुः
खसूचनासंभावनेषु ॥ अव्वोशब्दो दुःखसूचनासंभावनेषु निपातसंज्ञो भवति ॥ दुःखे अव्वो
कज्जरसे ॥ अलाहि किल अणमाणो अलहि किलबन्धने रजिपयहि ॥ सूचनायां अव्वोअ
इयिअ ॥ संभावनायां अव्वोणमिवाते ॥ अलाहिणिवारणे ॥ अलाहि शब्दो निवारणे निपा
तो भवति ॥ अलाहिक अव्वोणमणि ॥ अलाहि किलबेयने ॥ अइवलेसंभाषणे ॥ अइवलेसंभा
षणे निपातसंज्ञो भवतः ॥ अइमलेवलसेइ हवे किंकअलहइ अवलेणविवपरेसेन विश
हो वेपरीमर्थे निपातो भवति ॥ णविनहूपहसि सक्कन्संणा ॥ हूशब्दः कृत्स्नार्थे निपातो भ

प्रा॰ वति स्यतिविगुणे रेखरे हरे संभावनाविरतिकलालेपेषु पशुरथैवेन यावत्संख्यातिपानेमसं।
सू॰ भावणोरेक हिररेतमकलहे अरेणाह विवदासि अहेसपवलो मिहरे स्मिवासिवर्धिवड्वार्थेति
१९ पातभवंति गअणस्मि वगअण थिअवमणे शोघाम्सेसमान डकारस्याशेषाग्रत्पवसमामत
19 दितलिंगवर्णाति विधिः संस्कृतादवगंतव्या इह ग्रंथविस्तारभयान्नदर्शितः नवमः परि
च्छेदः पञ्चाशीतासाधलक्षलक्षणाभ्यां स्फुटीक्रियते प्रकृतिः शौरसेनी अस्यायमर्थः प्र
कृति शौरसेनी स्थिता शौरसेनी नाम पञ्चाशीतलक्षणं प्रवर्त्तयितव्यं वर्गाणां तृतीयचतुर्थयो
रयुक्तयोरनाद्यावाद्यो वर्णाणां तृतीयचतुर्थौ वर्णौ योरयुक्तयोरनादौ वर्तमानयोः स्थाने
आद्यो प्रथमद्वितीयौ भवतः गकणमेकेमकरो वरिसेसफलो अत्तो किंसंगामोबुद्धो अनाश
किंगमनं इवस्य पिवः यवणा इस्थाने पिवादेशो भवति कमलपिवमहे णोनः नकारस्य
स्थाने मकारादेशो भवति मटने हस्य रिअ हस्य स्थाने रिअआदेशो भवति भारिआ लस्य स्य
तः ल्लस्थमतोमः सताते जस्य तस्य स्थाने जनआदेशो भवति विजते सगतन्कोः कन्यायाम
स्य कन्याशब्दे न्यस्य स्थाने ञआदेशो भवति कञ्जना न्कस्य शौरसेनी साधितञ्ञ स्यादेशो

भवति कस्स राज्ञो रादिद्दा रात्ति पुरा राजन् शब्दस्य टाराम् ङिषु परतः राधि आदेशो भवति
वा तस्य च आदेशाः राचिना राज्ञ राचिनः रंज्ञ राचिनि रंज्ञि पक्षेषु किं रण्णा राणा नेकाङ्ग नम्
क्रा प्रत्ययस्य दोना मादेशो भवति टाङने चेङने सप्तयस्य हिनपके निपात्यते हिनयके हवि
लिसोनाल्लानि दशमः परिच्छेदः मागधी प्रकृतिः शौरसेनी षसोः सः षकार सकारयोः स्था।
नेशो भवति मासो विलासो ञोयः नकारस्य यकारो भवति घायदे चवर्गस्य स्पनारयोश्चार
णो चवर्गयया सष्टात योश्चारणो भवति पचलिदो गाहिदच्छ नोवितये तिच्छलो सप्तयस्य
हक्कः सप्तयस्थाने हडक्को भवति हडक्के अलले मयादन्ते चोर्ध्वः थंकार जकारयोः स्था
ने यो भवति कय्य इय्याणो इस्पस्कः इसस्थाने स्क आदेशो भवति लस्कसे अस्तदः सौ
हके हगे अस्मादः स्थाने सौ परतः हके हगे एतावादेशावस्तः हके बणामि हगे बणामि
अतपदेनालदच्छ सोऽस्यैव अकारान्तात् शब्दात्सौ परतः इकारैकारौ भवतः पहेलो प
स्वरस्तेमपादि पशिरा अवेषा पुलिसो पश्चापुलिशा क्राऽऽस्स ऊ प्रत्ययान्तात् शब्दात्सौ पर
तः इकारश्च भवति हासिदे हासिदा इसोहोवा दीर्घत्वं च ङः सः षष्ठेकवचनस्य स्थाने हः

प्रा॰
प्र॰
२॰
20

कारोभवति नत्वंनियागवदीर्घत्वं पुलग्रह वाणो पुलिसा सपने अदीर्घः संवड्डो अदंसनात्प्र
ह्मा हकारदीर्घौ भवति संवर्धे पुलिसा आगच्छ संवड्डो किंचं भणः भेपणे दिंगस्यविद्रः दि
हृदयस्याचण्डइतिभवति पुलिशो विसृष्टि कृतं संगमो ऊसण्ड. हृक्कन् हृदयो गमलस
गपयां ऊमनुपयस्य स्थाने भकारो भवति गर्डे ऊदानि ऊमनापयस्य स्थाने टथ्रणिगादेशो भव
ति सहिदाणि गर्डे शृगालस्यापि श्रीयोसिआलेका: शृगालस्य स्थाने पते आदेशा भवति
सिअलाषि आलेषिपुलके थाम्बुश्छटि पकाद्या: परिच्छेदः मागधी प्रकृतिः संस्कृतम
अवदावयुजनस्त थयोर्द्धयो आप्तने थः पुत्रांकोचित इत्य पसमेषु वाह्मणपविन यत्तकम
कानां स्थापना पवसर्वेस्त इति गिलबोणः काइयु हृगमेष्टुश्च निर्जः समेवा क्कावंहरदी
र्घस्य भोभवासि दि नलिदि नदाटने सोटयस्यालिहिविज:कर: स्यथि धिस्मरनेस्मरहपा:
पेकब्रु: अस्तेरकमिघाषे: भवस्यपति मिघासेवाम्र रदीर्घत्वे च ह्रियइर्थी पवस्थाव
इवस्यैव अग्रस्सदोन माटावश्च च सर्वनाम्नाई मिलोपीताभावकानेकंसमपरसेपदम
अनेत्यमेवामिलोपदिच आस्त्वस्याक्षरिश्च प्राकृते टेड टस्थानेषु शोधंसराघाषीवत् ॥

द्वादशः परिच्छेदः समाप्तोयं भामहविरचिता प्राकृतप्रकाशवृत्तिः ॥ ॐ प्राकृतः ज्ञायते
भूतभाषासा चाष्टधा यथा शूद्रा चैव हि संकीर्णा किंचिद्देशसमन्विता स्वपातिनासमानां
ताडितानां तथैव च समावेशालकर्तव्या प्राकृतेयं द्वैवा हि २ वर्णानामपयपवात्रभेदात्सङ्कीर्ण
दोषतः शूद्रायां भूतभाषायां भाषासंकरवर्जिता ३ हकारात्प्रायशः चात्र विभक्तनियोजय
तः इकारस्मतः आज्ञाक्रियायः प्राकृतिषव ४ नकारस्य नकारस्य नकारेनात्मथा भवेत्
हकारेन हकारस्य उकारेनास्य घोमस्तः ५ संकीर्णभूतभाषायामपभ्रंशेन संयुता भूतभा
षेव भवेद्या किंचिद्देशसमन्विताः कसमयमाहि कर्तव्यः ग्रहे चापि हकेहगे दरयाम्याषिसेयो
गो विधातव्यः क्वचित् क्वचित् ७ बहुसकनाश्यते ·· एवकार एव हि संकीर्णभूतभाषायां
कथिता शान्त्वेदिमि ८ यत्निषधावी भूतभाषायवै प्राकृतास्तु ड्रावूपहयान्विता एभ्यामभा
षा संयुक्ता वर्णानां समपयनव मागधी सामषिपाद्रूपद्वयसमन्विता न्यटकारैवतद्वीनां
पाडाणभाषणेनथा भूतभाषासमावशादिदं संज्ञातिरिच्यते शुद्धमेव भवेद्रूप ·· तस्यथा
भवेत् भकारोपि पकारस्य हकारेणात्रभिद्यते भकारोपि हकारस्य हकारेणात्रभिद्यते या

प्रा॰ येणास्यामकारोपि न सर्वत्र भवत्यसौ इकारोपि ककारस्य संयोगात्क्वापि भिद्यते जकारोपि
दे॰ चकारस्याद्वैवं मामेगौधिकमतः एवं यथोक्तविस्तेयं सर्वशास्त्रात्तमौक्तिका एवमादिसमेय
२१ सर्वशास्त्रविशारदः ऊह्यमभ्यस्तुनवितः प्रयोगात्कविकल्पितात् इति मागधी सूत्राणि ऊ
21 रुल्लल नसंम्यत्र कृ नना नए थककांवित् नघाघोन द्विवचने चतुर्थ्या हस्वपनेकुचित्॥ डा
इति प्राकृतिविहस्य डों डों डों डों

व्याकरण